

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΟΥΣΚΙΝ (1799-1837)

**«Τώρα αισθάνομαι πως η ψυχή μου πλάτυνε
και πως μπορώ επί τέλους να δημιουργήσω»**

*του Επισκόπου Ριρούτας
Ανδρέα Τηλλυρίδη*

Μια υπερβολική ευαισθησία και ένας έντονος συναισθηματισμός με διακατέχουν κάθε φορά που πατώ το πόδι μου στην Αγία Ρωσία και ιδιαίτερα όταν οδηγώ τα βήματά μου στους χώρους εκείνους που έζησε και απέθανεν ο μεγάλος Ρώσος ποιητής και πεζογράφος Αλέξανδρος Πούσκιν ο οποίος θεωρείται βασικά ο θεμελιωτής της νεώτερης ρωσικής λογοτεχνίας.

Η γνωριμία μου με τον Πούσκιν πάει πολύ πίσω. Τότε που σπούδαζα στο Παρίσι στο Ρωσικό Θεολογικό Ινστιτούτο, Θεολογία και φυσικά την Ρωσική γλώσσα. Στο τρίτο μάλιστα έτος όταν πια κάναμε από το πρωτότυπο τους αδελφούς Καραμαζώφ και άλλα, μάθαμε και μερικά ποιήματα από του Πούσκιν. Πρέπει να ομολογήσω ότι από τότε με γοήτευσαν οι στίχοι του και ο ρομαντισμός του που έμαθα απ' έξω αρκετά ποιήματά του. Τότε μάλιστα αγόρασα τα άπαντα του στα Ρωσικά. Όταν επισκέφθηκα την Σοβιετική Ένωση για πρώτη φορά, χωρίς να το ζητήσω, βρέθηκα προσκυνητής στα μέρη του, εκεί που έζησεν, έγραψε και απέθανεν. Χωρίς να το θέλω όταν πλησίασα τον τάφο του στο Μοναστήρι της Μεταμορφώσεως άρχισα ν' απαγγέλλω στίχους του όπως τους θυμόμουνα από την εποχή των σπουδών μου. Εκεί, που πραγματικά σταματά η λογική, μέσα σ' εκείνο το ολοπράσινο τοπίο, με τις λίμνες, τα δάση και τους κήπους, τα αισθήματα και οι σκέψεις ολοκληρώνουν και ενσαρκώνουν

το έργο του Πούσκιν που για τόσες τώρα δεκαετίες γαλούχησε γενιές του λαού και αποτελεί μέλος του ρωσικού εθνικού πολιτισμού.

Ο Πούσκιν βαθύς με τον λόγο του και συγκεκριμένος με τα μηνύματά του δημιούργησεν ένα καθοριστικό παλμό σκέψης και συναισθήματος που αγγίζει την εθνική πορεία της ρωσικής λογοτεχνίας. Μέσα από τα έργα του παράλληλα με τη δημιουργία μιας ιστορικής συναίσθησης που την χαρακτηρίζει η απλότητα, η ακρίβεια και η συντομία κυριαρχεί περισσότερο το πρωτότυπο. Το 1828 σ' ένα από τα άρθρα του πάνω στο ποιητικό στυλ έγραφε: "Στην ώριμη λογοτεχνία έρχεται καιρός που τα μυαλά, σε πλήξη από ομοιόμορφα έργα τέχνης που περιορίζονται γύρω από μια συμβατική, εκλεκτική γλώσσα, στρέφονται σε καινούργιες επινοήσεις εθνικές και στην απλή λαϊκή γλώσσα που στην αρχή την περιφρονούσαν. Εμείς όχι μόνο δε σκεφθήκαμε ακόμα να φέρουμε το ποιητικό στυλ κοντά στην ευγενική απλότητα, μα και στην πρόζα προσπαθούμε να δώσουμε στόμφο· την ποίηση την απαλλαγμένη από τα συμβατικά στολίδια της στιχουργικής δεν την καταλαβαίνουμε ακόμη".

Σ' αυτή τη σύντομη έρευνα θα προσπαθήσω να παρουσιάσω τον Ρώσο

ποιητή αναφέροντας μόνο μερικά από τα κύρια σημεία της όλης του ζωής και του έργου του. Είναι γεγονός ότι είναι δύσκολο ν' ασχοληθή κανένας μαζί του για να μπορέσει να γνωρίσει "την γοητεία και την λάμψη" του. Κι' εγώ σαν προσκυνητής και εξερευνητής μαζί τον γνώρισα, πιο πολύ μέσα ακριβώς από τους χώρους εκείνους που δημιούργησε και έπλασε το έργο του.

Η όλη αυτή προσπάθεια συνδυάζεται με την συμπλήρωση 100 χρόνων από τον θάνατον του, ένα θάνατο φρικτό που προήλθε από μια διαμάχη με κάποιον άλλο που προσπαθούσε να εξευτελίσει το οικογενειακό γόητρο του ποιητή.

Ήταν και παραμένει ο Πούσκιν από τους ποιητές εκείνους που δύσκολα μπορεί κανένας να τον μεταφράσει διαφορετικά. Ίσως ο ποιητής να μην έχει όσο κανένας άλλος τόση σπουδαιότητα στην πνευματική ζωή του τόπου.

Γεννήθηκε στο τέλος του 18ου αιώνα (26 Μαΐου 1799) την εποχή του κλασικισμού όπου σε λίγο εμφανίστηκε ο αιώνας του ρομαντισμού μετά ακριβώς από τη μεγάλη Γαλλική επανάσταση (1789).

Η οικογένειά του ήταν από τις πιο αριστοκρατικές της Μόσχας. Η μητέρα του ήταν εγγονή ενός Αφρικανού από τη Βόρεια Αβησσυνία του Ιμπραήμ Αννίβα υπηρέτη του Πέτρου Α'. Εκεί λοιπόν από το οικογενειακό του περιβάλλον έρχεται σε επαφή με τον πλούτο της Ρωσικής λαϊκής κουλτούρας από τα παραμύθια και τα τραγούδια του λαού που του μάθαιναν η γιαγιά του και η παραμάνα του.

Η αγάπη του για τα γράμματα τον βρίσκει μαθητή στα 1811 στο Λύκειο του Τσαρκόσγιε Σιέλο. Η γνωριμία του τον επόμενο χρόνο με ένα αξιωματικό του στρατού τον Τσαντάγιεφ του ανοίγει νέους δρόμους. Αρχίζουν οι ανησυχίες του και οι αναζητήσεις του που θα του επηρεάσουν όλη την μετέπειτα πνευματική του πορεία. Σ' αυτή την περίοδο αρχίζει να πιστεύει στα φιλελεύθερα αισθήματα και να καλλιεργεί ένα ίσως ανώριμο πατριωτισμό. Εκείνο ακριβώς τον καιρό ύστερα από την ήττα του Ναπολέοντα το 1812 ο ποιητής συνθέτει μέσα σ' ένα κλίμα πατριωτικής έξαρσης και έκστασης, ελευθερίας, αλληλεγγύης και ανθρωπιάς.

Σε λίγο μπαίνει στο Υπουργείο των Εξωτερικών όπου συναναστρέφεται με τους πιο προοδευτικούς ανθρώπους. "Μέσα μας καίει ακόμη η θέληση... Και στην απολυταρχία τα ερείπια τα ονόματά μας θε να γράψουν" σημειώνει κάπου χαρακτηριστικά. Αποτέλεσμα των σκέψεων του αυτών ήταν και η ανάμιξη του στην ομάδα των Δεκεμβριστών που έκφραζαν τις ιδέες της αριστοκρατίας των προοδευτικών - ελευθεριστών. Τότε γράφει και τα ποιήματά του διαδίδονται γρήγορα και γίνονται αχώριστοι σύντροφοι των νέων.

Το 1820 ο Τσάρος Αλέξανδρος ο Α' διατάσσει την σύλληψη και την εξορία του "προς γνώσιν και συμμόρφωσιν". Στην αρχή πήγε στον Καύκασο όπου γνώρισε τους θρούλους και τις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα των λαών του Καυκάσου.

Μένει κοντά στον λαό. Τον ζει. Τον παρακολουθεί. Συμμετέχει στις λύπες

και τις χαρές του. Παρακολουθεί με δέος τις γεωργικές τους εργασίες. Μιλά μαζί τους. Τους ακούει στο τραγούδι και στη διήγηση. Και τότε συνθέτει ακριβώς όλη αυτή την εμπειρία.

Η εξορία του Πούσκιν στο Μιχαηλόφσκογιε συμπίπτει με μια εποχή επαναστατικών κινημάτων. Και στη Ρωσία τα πράγματα δεν ήταν εξ ίσου ήρεμα. Επικρατούσε τότε οικονομική κρίση και στασιμότητα. Σε λίγο ο θάνατος του τσάρου Αλέξανδρου του Α΄ στο Ταγκεκρόγιε στις 19 Νοεμβρίου 1825 και το θέμα της διαδοχής περιέπλεκαν ακόμα περισσότερο τα εσωτερικά προβλήματα της χώρας. Εκεί λοιπόν στο Μιχαηλόφσκογιε ο Πούσκιν που ήταν ο τόπος της εξορίας του έφθασε με πικρία και λύπη «και ήταν θλιβερή η άφιξη μου» γράφει ο ίδιος. Εδώ συνθέτει τα ποιήματά του “προς τη θάλασσα”, “Συζήτηση, ποιητή”, “δεύτερο γράμμα στο λογοκριτή” “θυμάμαι μια εξαίσια στιγμή” τον “προφήτη”, “19 Οκτώβρη” και άλλα. Χαρακτηριστικοί είναι οι πιο κάτω στίχοι για την εκεί παραμονή του που τον διακρίνει ρομαντισμός και περιφρόνηση προς την κοινωνία: Μακάριος όποιος μέσα τ’ έκρυβε τα υψηλά της ψυχής δημιουργήματα. Κι από τους ανθρώπους, σαν από τάφους, δεν καρτερούσε ανταμοιβή για το φιλότιμο! Ο ποιητής σκοτώνει, ο ποιητής στεφανώνει! τους καινούργιους μ’ αιώνιες σαΐτες κεραυνοβολεί στο μακρινό μέλλον! τους ήρωες παρηγορεί...

Ο Πούσκιν πίστευε στη λογοτεχνία εκείνη που οδηγεί στην εθνική αναγέννηση και πρόοδο. Έτσι τον βλέπουμε να αφιερώνεται στη σπουδή της εθνικής ζωής, με τραγούδια και τα παραμύθια των χωρικών. Στην προσπάθειά του

αυτή αναγκάστηκε να επισκέπτεται χωριά όπου άκουε από το στόμα της λαϊκής μάζας ακριβώς εκείνο για το οποίο αναζητούσε. Τόσο πολύ μάλιστα που παρεξηγήθηκε και θεωρήθηκε η ανάμιξη του αυτή σαν είδος προπαγάνδας για τους χωρικούς. Μάλιστα λίγο αργότερα κατηγορήθηκε ότι παρακινούσε τους αγρότες σε απελευθέρωση (από τη δουλοπαροικία) πράγμα που δεν ήταν αληθινό και έτσι λίγο αργότερα στις 8 Σεπτεμβρίου 1826 απελευθερώθηκε και οδηγήθηκε στη Μόσχα όπου είχε συνάντηση με τον Τσάρο Νικόλαο Α΄. Η συνάντηση αυτή είχε σαν αποτέλεσμα την ελευθερία του. Το πολιτικό του πιστεύω δεν άλλαξε ο Πούσκιν και συνέχισε να καυτηριάζει την άρχουσα τάξη προκαλώντας τους για μεταρρυθμίσεις. Οι πεποιθήσεις του αντικατοπτρίζονται στους πιο κάτω στίχους του.

Χάθηκαν και ο καπετάνιος και ο κολυμπητής

μόνο εγώ, ο μουσικός τραγουδιστής.

που η φουρτούνα πέταξε μακριά στην άκρια

τους πρώτους ύμνους τραγουδώ με δάκρυα.

Τον καιρό ακριβώς της εξορίας του έρχεται σε επαφή με Έλληνες της Οδησού και τότε εκδηλώνεται και το ενδιαφέρον του για την ελληνική επανάσταση και εκφράζει μέσα από τους στίχους του την αγάπη και την συμπόνια του για το σκλαβωμένο Ελληνικό λαό. Έρχεται σε επαφή με τα μέλη της “Φιλικής Εταιρείας” και με τον Αλέξανδρο Υψηλάντη. Τόσο πολύ τον ενέπνευσε η εθνική εξέγερση των Ελλήνων που τον Μάρτη του 1821 γράφει: Ο ενθουσιασμός έφθασε

σε ύψιστο βαθμό. Όλες οι σκέψεις των Ελλήνων κατευθύνονται σε' ένα πράγμα: στην ανεξαρτησία της αρχαίας πατρίδας τους... είμαι σταθερά πεισμένος ότι η Ελλάδα θα θριαμβεύσει. Τα 25.000.000 των Τούρκων θ' αφήσουν την ανθισμένη αυτή χώρα στους νόμιμους απόγονους του Όμηρου και του Θεμιστοκλή.

Μα εκείνο που έχει σημασία για μας είναι η αγάπη του για την Ελλάδα. Άκουσε τον απόηχο της ελληνικής εξέγερσης, θαύμασε τόσο πολύ την ανδρεία των Ελλήνων που ζήτησε να πολεμήσει μαζί τους αλλά του αρνήθηκαν. Το πιο κάτω ποίημα είναι δείγμα του πόθου του για τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων.

Ο Πόλεμος

Τα λάβαρα υψώθηκαν της τιμής!
ο πόλεμος είναι στη βράση,
Ποτίζει μ' αίμα όλη τη γης,
Κι' ο Χάρος κάνει θραύση.
Πολλές, πολλές εντυπώσεις
Θε να' χω αυτού που πάμε!
Εκεί ορμούν οι μαχητές,
Οι σάλπιγγες επίθεση χτυπάνε.
Και μεσ' στην μάχη τη φωτιά
Στρατιώτες και Ταγοί σαν πέφτουν
Εμπνεύσεις θε να ' χω απ' τα σπαθιά,
Και τα τραγούδια εμπνεύσεις θα μου φέρνουν.
Εδώ όλα νέα θα' ναι για με,
Η σάλπιγγα η βραδυνή του τσαντηριού ο ύπνος,
Τα ξένα ουρλιακτά, της σφαίρας η αναμονή
Και της καρδιάς μου ο χτύπος.
Κατέχει με ένας άγιος πυρετός
Επιθυμώ τη δόξα τόσο!
Στη μάχη αυτή ο θάνατος κοφτός

Μπορεί να' ρθει, πριν ο θάνατος καφτός
 Μπορεί να' ρθει, πριν το έργο μου τελειώσω.
 Της νιότης οι ελπίδες θα χαθούν,
 Η φλόγα της καρδιάς, το πέταγμα στα ύψη,
 Η θύμηση των φίλων, τ' αδελφού,
 Κι ο έρωτας ακόμα θα υποκύψει.
 Δε θάχω πια της δημιουργίας ταραχή.
 Θα ήθελα τόσο πολύ τη χλαλοή της μάχης,
 ο θόρυβος των όπλων, του πολέμου η ιαχή
 Να κόψουνε, θα ήθελα, ετούτες μου τις σκέψεις.
 Δεν έχω πλιό υπομονή
 Βιγλάτορας να στέκω πα στη ράχη!
 Αναμονή, αναμονή...
 Ν' αρχίσει θέλω η μάχη!

Στα 1824 σημειώνει χαρακτηριστικά "Κανένα γεγονός δεν ήταν ως τώρα τόσο κοντά στην ψυχή του λαού, όσο η υπόθεση των Ελλήνων... η υπόθεση της Ελλάδας μου προκαλεί την πιο θερμή συμπάθεια"

Και συνεχίζει:

"Οι Έλληνες ανάμεσα στους Ευρωπαίους έχουν περισσότερους επιζή-

μιους υποστηρικτές παρά λογικούς φίλους. Τίποτε δεν είναι ακόμη τόσο λαϊκό, όσο η υπόθεση των Ελλήνων, μολοντί από πολιτική άποψη πολλές άλλες υποθέσεις είναι σπουδαιότερες για την Ευρώπη".

Στα δυό ποιήματα που ακολουθούν ο Πούσκιν δείχνει όλα τα ζωνρά του συναισθήματα για την Ελλάδα.

1) Πιστή Ελληνίδα, μην τον κλαις, εκείνος ήρωας είναι!
 Κατάστηθα τον πέτυχε το εχθρικό βόλι
 Μη κλαις! Εσύ στον αιματόβρεχτο πολύ πριν απ' τη μάχη
 Του έδειξες το δρόμο της τιμής.
 Ο άντρας σου, σαν να' νιωσε παντοτεινό το χωρισμό

το χέρι σου άπλωσε αργά, με μάτια βουρκωμένα,
Και του παιδιού ευχήθηκε ευχή ψιθυριστά.
Μαύρο για σας εστάθηκε το φλάμπουρο της λευτεριάς.

Σαν τον Αριστογείτονα τυλίγει το σπαθί του
Με κλώνο μιας μυρτιάς και ρίχνεται στη μάχη.
Δε γύρισε. Μα έκαμε ένα ιερό, ένα μεγάλο χρέος.

2) Εμπρός! Στηλώσου, Ελλάδα επαναστάτισσα,
Βάστα γερά στο χέρι τ' αρματά σου.
Μάταια δεν ξεσηκώθηκεν ο Όλυμπος,
Η Πίνδος, οι Θερμοπύλες - δόξασμά σου.

Από τα βαθειά τους σπλάχνα ξεπετάχθηκαν
Η λευτεριά σου ολόφωτη, γενναία,
Κι από τον τάφο του Περικλή, απ' τα μάρμαρα
Της Αθήνας, πάντα ιερή και νέα.

Θεών κ' ηρώων πατρίδα, σπάζεις άξαφνα
Το ζυγό σου και την ενάντια Μοίρα
Με την ηχώ, που βγάνει του Τυρταίου σου,
Του Μπάυρον και του Ρήγα η άξια λύρα.

Ο θάνατος του προκάλεσε την αγανάκτηση του λαού. Ο ποιητής που μίλησε τόσο έντονα μέσα από τα στρώματα του λαού προκάλεσε τη λύπη σ' αυτούς για τους οποίους ο ίδιος αγωνίστηκε να εξυψώσει και να υμνήσει. Οι άλλοι οι ανώτεροι η κοινωνία των αρι-

στοκρατών χάρηκαν. Ο ποιητής Λέρμونتωφ μιλά με πικρία για το χαμό του Πούσκιν και σημειώνει: πέθανε ο ποιητής υπακούοντας στην τιμή: έπεσε συκοφαντημένος από τους ανθρώπους - κι έγειρε την περήφανη κεφαλή του... Έσβησε

σαν λαμπάδα η λαμπερή μεγαλοφυΐα - μαράθηκεν το θριαμβευτικό στεφάνι Και σεις, άπληστο κοπάδι, που τριγυρνάτε στον θρόνο - δήμιοι της ελευθερίας, της μεγαλοφυΐας και της δόξας - κρύβεστε στον ήσκιο του νόμου.- Μα υπάρχει δικαιοσύνη του θεού - υπάρχει δικαστήριο φοβερό: περιμένει, - δεν δωροδοκείται με χρυσάφι - ξέρει καλά τους στοχασμούς και τις πράξεις - του κάκου τότε θ' αρχίσετε πάλι τις συκοφαντίες - δεν θα πλύνετε ποτέ με όλο σας το ακάθαρτο μαύρο αίμα - το τίμιο αίμα του ποιητή!!!. Και συμπληρώνει ο Ντοστοέφσκυ: Ο Πούσκιν απέθανε κατά την ακμή της ηλικίας του και αναμφιβόλως συναπεκόμισε εις τον τάφον και ενέκλεισεν εν αυτώ μυστικόν μέγα. Και ιδού ημείς εν απουσία του πειρώμεθα να εξηγήσωμε το μυστικό τούτο..."

Ο καθηγητής της ιστορίας Παγόδιν διηγείται με θαυμασμό όταν άκουσαν την ανάγνωση του έργου του Πούσκιν" Βορίς Γκουντουνώφ: Ο ποιητής ήταν ντυμένος μαύρα, φορούσε κυματιστή γραβάτα. Άρχισε να διαβάζει. Αντί την πομπώδη γλώσσα των θεών που μας είχαν ως τώρα συνηθίσει οι παλιοί ποιητές, ακούσαμε ξάφνου μian απλή, λαγαρή, γεμάτη ποίηση γλώσσα. Οι πρώτες σκηνές ακούστηκαν με κάποιαν αδιαφορία μα όσο προχωρούσε η ανάγνωση, τόσο η συγκίνηση μας μεγάλωνε, η σκηνή στο καλογερικό κελλί, όπου ο γέρο χρονογράφος μιλά με το νεαρό μοναχό Γρηγόρη, μας έκανε εξαλλους από την συγκίνηση. Κι' όταν ο Πούσκιν έφτασε στη στιγμή που ο καλόγερος προσεύχεται να δώσει ο Θεός ανάπαψη στις τρικυμισμένες και περήφανες ψυχές, όλους μας κυρίεψε απερίγραπτη ταρα-

χή: άλλοι άναψαν από πυρετό, άλλοι πάγωσαν, πηδούσαμε, φωνάζαμε, δεν μπορούσαμε πια να κρατηθούμε. Όταν τέλεψε η ανάγνωση, κάμποση ώρα μείναμε αμίλητοι, και καίταζε ο ένας τον άλλο - ωσότου τέλος ριχτήκαμε στην αγκαλιά του Πούσκιν και τον φιλούσαμε κλαίοντας". Μέσα λοιπόν από αυτό το έργο του Πούσκιν ο λαός ανακαλύπτει για πρώτη ίσως φορά - ένα έργο γραμμένο με σαιξπηρικό ύφος, - μια τραγωδία ύψους και τέχνης μοναδικής - ζωντανή - δυναμική".

Οπωσδήποτε ο Πούσκιν ανήκει στην ομάδα εκείνη των ποιητών που έχουν πανανθρώπινη προβολή και υπόσταση. Η επίδραση των έργων του δεν ήταν μόνον για τους Ρώσους και για την μετέπειτα γενεά αλλά και για ολόκληρο τον κόσμο. Βέβαια οι ίδιοι οι Ρώσοι που τον παραδέχονται ότι ήταν εφάμιλλος του Βύρωνα, του Γκαίτε, του Δάντη, του Σαιξπήρου έχουν δίκαιο γιατί ακριβώς μέσα από τα έργα του παρελαύνει η δύναμη της ρωσικής ψυχής. Χαρακτηρίζεται ακόμα σαν ο μεγαλύτερος ποιητής και πεζογράφος της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Σαν κοινωνικός μεταρρυθμιστής των λαών της γης - πρώτα του ρωσικού λαού - ο Πούσκιν στέκει σήμερα σαν ένας οικουμενικός ποιητής.

Έμεινε με τον λαό για τον λαό. Αγwνίστηκε ενάντια στην καταπίεση, πονούσε τον άνθρωπο αγαπούσε τον συνάνθρωπο του, ήταν μαχητικός και ασυμβίβαστος και προπαντός ήταν άνθρωπος. Ο Μπελίνσκι έγραψε χαρακτηριστικά ότι: "θα' ρθει η ώρα όταν ο Πούσκιν θα γίνει κλασσικός ποιητής στη Ρωσία, που κάτω από τα φτερά της δημιουργίας του θα σχηματιστεί και θ' ανα-